РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1
Стаття поширюється на умовах відкритої ліцензії CC BY 4.0
DOI https://doi.org/10.26661/2786-5649-2026-1-12

ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ В ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Чистякова А. С.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»
вул. Табірна, 30-32, Київ, Україна
orcid.org/0009-0008-9495-8143
chystyakovaa@krok.edu.ua

Ключові слова: *адвокат, прокурор, підготовче провадження, обвинувальний акт, кримінальне провадження, in absentia, прокурор, досудове розслідування, строки досудового розслідування, суд.*

Підготовче провадження є особливою стадією кримінального процесу, яка характеризується поліваріативністю процесуальних рішень, які можуть бути прийняті судом за результатами проведення підготовчого судового засідання. Одним з таких процесуальних рішень є повернення обвинувального акту прокурору, якщо він не відповідає вимогам КПК.
Одночасно, дискусійним лишається питання яким саме вимогам КПК має не відповідати обвинувальний акт щоб суд прийняв рішення про його повернення прокурору.
Вимоги до обвинувального акту визначені у статті 291 КПК, однак чи завжди відсутність певних відомостей в обвинувальному акті, які вказані в ст. 291 КПК є підставою для його повернення, а головне чи завжди суд повертає обвинувальний акт у разі виявлення в ньому недоліків? Які ще недоліки обвинувального акту не вказані в ст. 291 КПК можуть бути підставою для його повернення прокурору? А головне, які юридичні наслідки повернення обвинувального акту для особи, стосовно якої такий обвинувальний акт було складено?
Аналіз судової практики з прийняття рішення про повернення обвинувального акту прокурору свідчить про те, що самостійними підставами для повернення обвинувального акту прокурору є як самі недоліки обвинувального акту так і недоліки процедури вручення обвинувального акту. Водночас аналіз судової практики вказує, що не всі недоліки обвинувального акту та не всі недоліки процедури його вручення є підставами для його повернення, адже саме рішення про повернення обвинувального акту перебуває в межах дискреційних повноважень суду. Тобто за результатами поданого клопотання про повернення обвинувального акту прокурору суд може прийняти одне з двох альтернативних рішень: 1) повернути обвинувальний акт прокурору; 2) відмовити у задоволенні клопотання про повернення обвинувального акту прокурору. При цьому апеляційному оскарженню підлягає рішення про повернення обвинувального акту прокурору, тоді як рішення про відмову у задоволенні клопотання про повернення обвинувального акту прокурору оскаржити в апеляційному порядку, на жаль, не можна.
Крім того, маркерами законності обвинувального акту крім є його складення та затвердження уповноваженими на це особами та складення, затвердження та отримання судом обвинувального акту в межах строків досудового розслідування.

RETURN OF THE INDICTMENT TO THE PROSECUTOR IN PREPARATORY PROCEEDINGS

Chstyakova A. S.
PhD in Law,
Associate Professor at the Department of State and Legal Disciplines
"KROK" University
Tabirna str., 30-32, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0008-9495-8143
chystyakovaa@krok.edu.ua

Key words: *lawyer, prosecutor, preparatory proceedings, indictment, criminal proceedings, in absentia, prosecutor, pre-trial investigation, terms of pre-trial investigation, court.*

Preparatory proceedings are a special stage of the criminal process, which is characterized by the polyvariability of procedural decisions that can be made by the court based on the results of the preparatory court session. One of such procedural decisions is the return of the indictment to the prosecutor if it does not meet the requirements of the CPC.

At the same time, the question remains debatable as to which requirements of the CPC the indictment must not meet in order for the court to make a decision to return it to the prosecutor.

The requirements for the indictment are defined in Article 291 of the CPC, but is the absence of certain information in the indictment, which is specified in Article 291 of the CPC, always a reason for its return, and most importantly, does the court always return the indictment if it reveals shortcomings? What other shortcomings of the indictment not specified in Article 291 of the CPC may be a reason for its return to the prosecutor? And most importantly, what are the legal consequences of returning the indictment for the person in respect of whom such an indictment was difficult?

An analysis of the judicial practice on the decision to return the indictment to the prosecutor shows that independent grounds for returning the indictment to the prosecutor are both the shortcomings of the indictment itself and the shortcomings of the procedure for serving the indictment. At the same time, an analysis of the judicial practice indicates that not all shortcomings of the indictment and not all shortcomings of the procedure for serving it are grounds for its return, because the decision to return the indictment itself is within the discretionary powers of the court. That is, based on the results of the submitted motion to return the indictment to the prosecutor, the court may adopt one of two alternative decisions: 1) return the indictment to the prosecutor; 2) refuse to satisfy the motion to return the indictment to the prosecutor. In this case, the decision to return the indictment to the prosecutor is subject to appeal, while the decision to refuse to satisfy the motion to return the indictment to the prosecutor cannot be appealed in the appellate procedure, unfortunately.

In addition, markers of the legality of an indictment include its preparation and approval by authorized persons and the preparation, approval and receipt of the indictment by the court within the time limits of the pre-trial investigation.

Постановка проблеми. У статті детально аналізуються підстави для направлення обвинувального акту прокурору та юридичні наслідки прийняття такого рішення судом в підготовчому провадженні а також потенційні ризики прийняття такого рішення для особи, стосовно якого складений обвинувальний акт. Окрема увага приділяється маркерам законності обвинувального акту – складання та затвердження його уповноваженими на це особами та складання обвинувального акту в межах строків досудового розслідування, а так само аналізуються допустимі розбіжності між обвинувальним актом і останньою версією повідомлення про підозру у викладі фактичних обставин кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні історичні періоди підготовче провадження і процесуальні рішення, які можуть бути

прийняті на підготовчому провадженні аналізувалися в працях Ю. П. Аленіна, М. І. Бажанова, В. В. Вапнярчука, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевого, С. І. Дячук, Я. В. Замкової, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. В. Карабут, В. В. Колодчина, В. В. Леоненка, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, Л. Г. Матієк, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, Х. М. Павич, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, Н. П. Сизої, Д. С. Слінька, І. А. Тітка, В. М. Трофименка, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило, М. Є. Шумила та ін. Найбільш повно тема підготовчого провадження розкрита у дисертаційних дослідженнях Бабаєвої О. В. «Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України» (Харків, 2019), Шминдрук О. Ф. «Підготовче провадження в кримінальному процесі України» (Київ, 2019), а повноваження прокурора на завершальному етапі досудового розслідування – у дисертації Нижника Г. П. «Роль прокурора на завершальному етапі досудового розслідування» (Острог 2025). Одночасно у даній статті повернення обвинувального акту аналізується через призму прихованих ризиків для особи, стосовно якої складений обвинувальний акт та через переосмислення прихованих недоліків обвинувального акту, які можуть бути підставою для повернення обвинувального акту.

Виклад основного матеріалу. Обвинувальний акт – це фактично є другою (після повідомлення про підозру) офіційною позицією сторони обвинувачення про ймовірну винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. В одному з рішень Верховний Суд уточнив, що обвинувальний акт має особливе процесуальне значення: він виступає формою закріплення правової позиції обвинувачення, є підставою для початку судового розгляду та слугує механізмом реалізації права особи на доступ до правосуддя (постанова ВС від 17.01.2023 у справі № 662/2625/18). [1]

Вимоги до обвинувального акту зазначені в ст. 291 КПК. Так, відповідно до ст. 291 КПК він має містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3^{-1}) анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 7^{-1}) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); 8^{-1}) розмір пропонованої винагороди викривачу; 9) дату та місце його складення та затвердження.

Відомості, зазначені ст. 291 КПК є обов'язковими складовими обвинувального акту та має обов'язково бути присутніми в обвинувальному акті в разі їх наявності. Так, наприклад, у разі, якщо кримінальним правопорушенням не була заподіяна шкода (тобто інкримінований кримінальне правопорушення з формальним складом) то розмір шкоди в обвинувальному акті не вказується. У разі, якщо експертні дослідження не проводились в кримінальному провадженні – не вказується й розмір витрат на залучення експерта. У разі, якщо немає викривача в кримінальному провадженні то не вказується в обвинувальному акті й розмір пропонованої винагороди викривачу.

У зв'язку з чим доречним відомості, які мають бути зазначені в обвинувальному акті умовно поділити на дві групи: 1) *відомості які обов'язково мають бути представлені в обвинувальному акті*: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 9) дату та місце його складення та затвердження та 2) *відомості, які не обов'язково можуть бути зазначені в обвинувальному акті, а їх наявність обумовлена специфікою інкримінованого кримінального правопорушення*: анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленим,

ирозмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); розмір пропонованої винагороди викривачу. В одному з рішень (Ухвала Київського апеляційного суду м. Києва від 20.05.2024, справа № 752/6725/22) суд погодився з тим, що інформація про дату і місце складення обвинувального акту не є формальним порушенням вимог КПК, а має «суттєве процесуальне значення». Зазначений висновок є абсолютно вірним, оскільки вказана інформація фактично дає змогу з'ясувати чи був складений та затверджений обвинувальний акт в межах строків досудового розслідування. Тому відсутність дати складення обвинувального акту є його суттєвим недоліком. При цьому дата фіксації в ЄРДР факту звернення з обвинувальним актом до суду не має визначального значення для цілей обчислення строку досудового розслідування, якщо реального надходження матеріалів до суду не відбулося вчасно.[2] Слід уточнити, що саме до сфери контролю сторони обвинувачення належить реєстрація обвинувального акту в суді в межах строків досудового розслідування і логістичні питання, пов'язані з здійсненням відправки обвинувального акту до суду а також вчасне (в межах строків досудового розслідування) отримання (реєстрація) обвинувального акту судом також перебувають виключно в сфері контролю сторони обвинувачення, а не суду.

До обвинувального акту має додаватися: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297^{-1} цього Кодексу); 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; 5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації. Зазначені документи є додатками до обвинувального акту та їх також можна умовно поділити на *обов'язкові додатки до обвинувального акту* (розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акту, реєстр матеріалів досудового розслідування *і документи, які можуть бути додатками до обвинувального акту, а їх наявність обумовлена специфікою інкримінованого кримінального правопорушення*: довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації; цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного).

Маркером дотримання належної процедури вручення обвинувального акту є його вручення особі, стосовно якої обвинувальний акт був складений разом зі всіма обов'язковими додатками, які мають бути додані разом з обвинувальним актом. Водночас ненадання, наприклад, цивільного позову, який був пред'явлений під час досудового розслідування може не стати самостійною підставою для повернення обвинувального акту. Це пояснюється в тому числі й тим, що саме по собі рішення про повернення обвинувального акту перебуває в межах дискреційних повноважень суду, а ухвала про відмову в задоволенні клопотання про повернення обвинувального акту прокурору не підлягає апеляційному оскарженню. Водночас не вручення цивільного позову, який був пред'явлений під час досудового розслідування, але не був вручений разом з обвинувальним актом, з іншого боку, є, по-перше, порушенням вимог ст. 291 КПК, а по-друге, фактично позбавляє особу права бути проінформованим в чому конкретно її обвинувачують та які саме вимоги (в частині цивільного позову) до нього сформовані і чим саме вони підтверджуються.

Ще слід звернути увагу на те, що під час аналізу обвинувального акту з точки зору його відповідності вимогам КПК, необхідно оцінювати його у сукупності з останньою версією повідомлення про підозру, і розбіжності між цими двома документами мають бути мінімальними. У випадках, коли обвинувальний акт, направлений до суду, за юридично значущими фактичними обставинами не є ідентичним останній версії повідомлення про підозру та істотно відрізняється від нього, по суті порушується базовий міжнародний стандарт, закріплений у пункті «а» частини 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яким передбачено право особи бути негайно і детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причини висунутого обвинувачення, і ставить під сумнів легітимність висунутого обвинувачення [3].

Об'єднана палата ВС, уточнила, що «розбіжності у викладі фактичних обставин кримінального правопорушення у повідомленні про підозру та в обвинувальному акті, за умови, що такий їх виклад в обвинувальному акті дає повне розуміння кожного з елементів складу кримінального

правопорушення для юридично-правової оцінки діяння за відповідною кримінально-правовою нормою, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону» [4]. Водночас слід уточнити, що оскільки рішення про зміну раніше повідомленої підозри, а так само про нову підозру, перебуває в межах дискреційних повноважень прокурора і зазначені дискреційні повноваження не обмежені за кількістю та за змістом самих змін, суттєвих розбіжностей між останньою версією повідомлення про підозру і обвинувальним актом у викладі юридично значущих фактичних обставин, які впливають на кримінально-правову кваліфікацію та юридично-правову оцінку діяння бути не може. Принаймні практику наявності таких розбіжностей слід визнавати неналежною, оскільки вона ставить під сумнів виконання базового міжнародного стандарт, закріпленого у пункті «а» частини 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яким передбачено право особи бути негайно і детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причини висунутого обвинувачення, і ставить під сумнів легітимність висунутого обвинувачення.

Суттєвим недоліком обвинувального акту також може бути складання, затвердження та отримання його судом поза межами строків досудового розслідування. Направлення прокурором обвинувального акта після закінчення досудового розслідування до суду поза межами строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими проти життя та здоров'я, виключає набуття особою процесуального статусу обвинуваченого (підсудного), а, отже, унеможливлює розгляд в суді кримінального провадження по суті та тягне за собою закриття кримінального провадження на підставі пункту 10 частини 1 статті 284 КПК (Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 15 вересня 2021 року (справа N711/3111/19, провадження N51-2890км19). Але очевидно, суд має уточнювати чи був складений, затверджений та направлений та отриманий судом обвинувальний акт в межах строків досудового розслідування під час підготовчого засідання в усіх категоріях злочинів в тому числі щодо тих, які є тяжкими та особливо тяжкими проти життя та здоров'я, оскільки будь-яка з дій (складення, затвердження, направлення та отримання обвинувального акту судом) має бути вчинена в межах строків досудового розслідування. Якщо обвинувальний акт було складено, затверджено або направлено і отримано судом сукупно поза межами строків досудового розслідування або одна з дій була вчинена поза межами строків досудового розслідування то чи може такий акт брати суд за основу та проводити по ньому судовий розгляд кримінального провадження?

Ще одним з очевидних недоліків обвинувального акту є те, що його було складено стосовно особи, яка не набула статус підозрюваного в кримінальному провадженні. Так, у разі, порушення процедури повідомлення про підозру, що має наслідком не набуття особою статусу підозрюваного, стосовно такої особи не може бути складено і обвинувального акту. У цій ситуації порушується весь ланцюг набуття процесуальних статусів і особа, яка не була належним чином повідомлена про підозру і не набула статусу підозрюваного не може набути статус обвинуваченого.

Також важливим маркером законності складеного та затвердженого обвинувального акту є складання і затвердження його уповноваженими на це особами. Так, відповідно до п. 13 ч. 2 ст. 36 КПК прокурором, який затверджує обвинувальний акт є прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Такий прокурор, крім того, має бути в постанові про створення групи прокурорів на момент затвердження обвинувального акту, а слідчий, який складає обвинувальний акт також має бути у постанові про створення групи слідчих в даному кримінальному провадженні на момент складання обвинувального акту. Відсутність зазначених уповноважених осіб або одного з уповноважених осіб (слідчого, детектива та або прокурора) у відповідних документах (постанові про створення групи слідчих та постанові про створення групи прокурорів) дає підстави стверджувати про те, що обвинувальний акт складено не уповноваженими на це особами і суд не має прийняти такий обвинувальний акт у роботу та розпочати судовий розгляд кримінального провадження на підставі такого обвинувального акту.

Щодо юридичних наслідків повернення обвинувального акту слід зазначити, що строки досудового розслідування після повернення обвинувального акту прокурору не поновлюються, оскільки інституту додаткового розслідування не передбачено (Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі ВС від 25.01.2024 року № 450/3797/21). У постанові Об'єднаної палати ККС ВС від 15 квітня 2024 року у справі № 635/7519/20 суд дійшов висновку, що повернення обвинувального акта прокурору не може розцінюватися як підстава для відновлення досудового розслідування. Схожі позиції також висловлені в інших судових рішеннях (постанова Верховного Суду від 04 жовтня 2018 року в справі № 752/4900/15-к (провадження № 51-3742км18), від 18 жовтня 2022 року в справі

№ 753/6486/21 (провадження № 51-5845км21), від 26 жовтня 2022 року в справі № 686/10785/16-к (провадження № 51-1321км22). Також слід звернути увагу, що прокурор після повернення йому обвинувального обмежений у діях, які він має вчинити. Цими діями є, фактично, виправлення тих недоліків, які вказані в ухвалі суду про повернення обвинувального акту прокурору. І вони не підлягають розширеному тлумаченню. Зазначене виключає можливість зловживань із боку сторони обвинувачення після повернення прокурору обвинувального акту, унеможливлює збір додаткової доказової інформації, інкримінування нових кримінальних правопорушень тощо. Тому потенційних ризиків для особи, стосовно якої складений обвинувальний акт, повернення обвинувального акту прокурору – не містить.

Висновки. Самостійними підставами для повернення обвинувального акту прокурору є як самі недоліки обвинувального акту так і недоліки процедури вручення обвинувального акту. Водночас не всі недоліки обвинувального акту та не всі недоліки процедури його вручення є підставами для його повернення. Рішення про повернення обвинувального акту перебуває в межах дискреційних повноважень суду і підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Маркерами законності обвинувального акту, крім відповідності обвинувального акту вимогам ст. 291 КПК слід вважати: 1) складення, затвердження, вручення, надсилання та отримання обвинувального акту судом в межах строків досудового розслідування; 2) складення та затвердження обвинувального акту уповноваженими на це особами; 3) складення, затвердження обвинувального акту стосовно особи, яка набула статус підозрюваного; 4) відсутність суттєвих розбіжностей між останньою версією повідомлення про підозру і обвинувальним актом у викладі юридично значущих фактичних обставин, які впливають на кримінально-правову кваліфікацію та юридично-правову оцінку діяння.

Повернення обвинувального акту прокурору не поновлює строки досудового розслідування, прокурор після повернення йому обвинувального обмежений у діях, які він має вчинити. Цими діями є, фактично, виправлення тих недоліків, які вказані в ухвалі суду про повернення обвинувального акту прокурору. Зазначене виключає можливість зловживань із боку сторони обвинувачення після повернення прокурору обвинувального акту, унеможливлює збір додаткової доказової інформації, інкримінування нових кримінальних правопорушень тощо. Тому ризики для особи, стосовно якої складено обвинувальний акт у разі його повернення прокурору – відсутні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова ВС від 08.04.2024 у справі № 192/1505/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393632.
2. Постанова ВС від 16.01.2023 у справі № 635/7519/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/10852662.
3. Окрема думка ВС у справі № 683/694/20, провадження № 51-3591кмо23, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446115.
4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 січня 2024 року (справа N683/694/20), URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446104

REFERENCES

1. Resolution of the Supreme Court of 04/08/2024 in case No. 192/1505/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393632.
2. Resolution of the Supreme Court of 01/16/2023 in case No. 635/7519/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/10852662.
3. Separate opinion of the Supreme Court in case No. 683/694/20, proceedings No. 51-3591кмо23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446115).
4. Resolution of the Joint Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court of January 15, 2024 (case N683/694/20), URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446104

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 04.05.2026